

3. *Варданян М.Р.* Имидж педагога как фактор здоровьесбережения субъектов образовательного процесса в основной школе: Автореф.дис. ...канд.пед.наук: 13.00.01 / Тобольский государственный педагогический институт имени Д.И. Менделеева. – Омск, 2007. – 13 с.

4. *Калюжный А.А.* Социально-психологические основы имиджа учителя: Автореф.дис. ...д-ра психол.наук: 19.00.05. – Ярославль, 2006. – 34 с.

5. Формування здорового способу життя: Навч. посіб. для слухачів курсів підвищення кваліфікації державних службовців / *О. Яременко, О. Вакуленко, Л. Жаліло, Н. Комарова* та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2000. – 232 с.

6. *Черепанова В.Н.* Формирование индивидуального имиджа педагога как средство реализации гуманистической концепции образования: Автореф.дис. ...канд.пед.наук: 13.00.01 / Тобольский государственный педагогический институт имени Д.И. Менделеева. – Тюмень, 1998. – 16 с.

УДК 37.032:379.85

С.П. Оришко

ПРОБЛЕМА СТИМУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ У ПРОЦЕСІ ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. У даній статті розглядається проблема впливу туристично-краєзнавчої діяльності на процес стимулювання соціальної активності старшокласників.

Ключові слова: туристично-краєзнавча діяльність, соціальна активність старшокласників.

Аннотация. В этой статье рассматривается проблема влияния туристско-краеведческой деятельности на процесс стимулирования социальной активности старшеклассников.

Ключевые слова: туристско-краеведческая деятельность, социальная активность старшеклассников.

Annotation. The problem of stimulation of senior pupil's activity in the process of tourist and local lore work is considered in this article.

Key words: tourist country studies activity, social activity.

Завданням освітньої політики держави у розв'язанні проблем підростаючого покоління на сучасному етапі стає виховання гуманістично спрямованого громадянина демократичного правового суспільства, який би у своїй життєдіяльності мав активну позицію, умів її відстояти, знав та любив свою Батьківщину. Аналіз особливостей розвитку старшокласників показує, що це не лише період труднощів і суперечностей, але й час для реалізації їхніх внутрішніх та зовнішніх можливостей, які, зокрема, яскраво проявляються у процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Особливості становлення соціальної активності, прояву і розвитку її в учнівській молоді у різних сферах діяльності вивчали І. Булах, Р. Вайнола, І. Волков, Б. Грудин, О. Карпенко, Ю. Мороз, С. Фокін, Н. Шарова та ін. У невеликій кількості спеціальних досліджень (В. Киричук, С. Тарасюк) розглядалося питання стимулювання соціальної активності старшокласників та дітей із затримкою психічного розвитку.

Водночас у зазначених роботах не розкриті структура, рівні та зміст соціальної активності старшокласників, внутрішні і зовнішні чинники її стимулювання в умовах організації поза навчальної діяльності. У зв'язку з цим стає важливим виявлення та теоретичне обґрунтування

ефективних форм і методів організації, а також керівництва туристсько-краєзнавчою діяльністю, спрямованою на стимулювання соціальної активності старшокласників.

Відповідно ми намагалися: визначити рівні соціальної активності старшокласників, що дозволяє підвищити чіткість діагностування її сформованості; розробити модель стимулювання соціальної активності, що сприяє оптимізації процесу виховання під час туристсько-краєзнавчої діяльності; обґрунтувати зв'язок об'єктивних і суб'єктивних чинників стимуляції соціальної активності старшокласників в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності.

Базуючись на положенні про те, що формування особистісних якостей і властивостей суб'єкта діяльності відбувається завдяки отриманню учнями досвіду різних видів діяльності, виникає потреба в'яснити, наскільки правомірною є постановка проблеми формування соціальної активності старшокласників засобами ТКД.

При визначенні відповідності шкільного туризму і краєзнавства поняттю „діяльність”, як методологічну базу, ми використали основи філософських і психолого-педагогічних концепцій діяльності (Е. Юдін, Е. Ільєнков, О. Леонт'єв та ін.), а саме положення про те, що діяльність – це стан активності, засобом якої суб'єкт впливає на зовнішні об'єкти, що є, в свою чергу, об'єктами його потреб. Відповідно психологи (О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.) визначили наступну структуру діяльності: потреба – мотив – завдання – засоби (розв'язання завдання) – дії – операції. Цілісна діяльність в процесі її реалізації постійно трансформується, наприклад, дія при зміні її мети може стати операцією. Кожний вид діяльності має цілком певний зміст потреб, мотивів, завдань, засобів, дій та операцій. У рамках даного дослідження ми обмежуємося аналізом потреб, мотивів, цілей і засобів (виражених у формах і методах) туристсько-краєзнавчої діяльності.

Тепер у рамках розгляду проблеми стимулювання соціальної активності старшокласників розглянемо більш предметно потреби і мотиви туристсько-краєзнавчої діяльності школярів.

Виявлений нами комплексний характер ТКД дозволяє говорити про широкий спектр впливу даного виду діяльності, що, в свою чергу, визначає багато вимірність результату шкільного туризму і краєзнавства, стимулює зміни в структурі ціннісних орієнтацій особистості. В процесі дослідження ми дійшли висновку. Щоб охарактеризувати з точки зору діяльнісного підходу структуру ТКД і, відповідно, її вплив на процес формування соціальної активності старшокласників, необхідно розглянути більш детально її мету. Діяльність не визначається цілком потребою, яка її породила. Зміст діяльності визначає усвідомлювана мета, як регулятор активності, тому що саме ціль визначає, які властивості і стани об'єктів діяльності стають орієнтирами для її виконання, контролю і корекції.

При визначенні цілей ТКД ми базувалися на теоретичному положенні О.Леонт'єва про те, що “реальним базисом особистості є сукупність її різноманітних діяльностей” [2, с.183]. Вважаємо, що туристсько-краєзнавча діяльність володіє потенціалом стимулювання соціальної активності особистості, що в умовах школи дозволяє більш ефективно вирішувати проблему виховання старшокласників.

На основі аналізу структури ТКД у школі можна зробити висновок про наявність стимулюючих компонентів соціальної активності оформлених у три блоки.

Перший блок – це стійкі внутрішньо особистісні переконання, які формуються в процесі розвитку і виховання, активної взаємодії особистості з навколишнім світом і характеризують старшокласника як суспільну істоту, забезпечуючи його самоцінність як індивідуума.

В якості другого блоку структури соціальної активності особистості виступає сам процес діяльності.

До третього блоку складової соціальної активності належать умови і фактори ситуації, в яких діє індивід, – ця складова найменш розроблена у психолого-педагогічній літературі. Критерієм рівня оцінки активності та чисельних характеристик діяльності виступає саме аналіз вимог ситуації.

Зміст соціальної активності і соціальної взаємодії потенційних та актуальних ознак соціальної суті індивіда проявляється як у просоціальних, так і антисоціальних діях особистості, у її самодіяльності. Самодіяльність знаходить свій вияв у процесі предметної діяльності

(фізично-оздоровчій, предметно-перетворювальній, художньо ігровій, громадсько корисній) і особливо у соціально-комунікативній діяльності, комунікації індивіда. Саме під час предметної діяльності і комунікації, на нашу думку, і відбувається стимуляція соціальної активності старшокласників.

Зважаючи на те, що туристично-краєзнавча діяльність старшокласників – це групова дозвілєва діяльність учнівської молоді, основною формою організації якої є туристський похід або подорож, що на засадах самодіяльності і самоврядування об'єднує громадсько-корисні заходи, спрямовані на різносторонній розвиток вихованців у процесі їхньої взаємодії. До специфічних особливостей ТКД належать такі: старшокласник виступає як суб'єктом, так і об'єктом діяльності; неодмінною умовою успішності ТКД у якості стимулятора є стійкий інтерес школяра до ТКД; туристично-краєзнавча діяльність супроводжується фізичним розвитком та вдосконаленням особистості старшокласника.

У нашому дослідженні ми беремо за основу групову організацію ТКД, її творчу спрямованість як одну із соціально-педагогічних умов стимулювання соціальної активності, тому що ця діяльність дозволяє активно проявлятися між особистісним взаєминам підлітків. У якості дуже важливого засобу впливу на процес формування соціальної активності старшокласників ми розглядаємо комунікативність. Саме остання, в процесі ТКД є арсеналом засобів для розвитку задатків і здібностей старшокласника, створюючи благодатний ґрунт для соціальної активності особистості, формування її високоморальних якостей.

Показники, що характеризують умови розвинутості комунікативності у старшокласників ми визначаємо за чотирма основними ознаками: а) бажання надавати один одному допомогу; б) можливість спілкуватися один з одним у неформальній обстановці; в) формування єдиної громадської думки з найважливіших питань ТКД. Отже, в процесі ТКД комунікативність є вираженням згуртованості і свідомої взаємодопомоги старшокласників, провідними компонентами якої є перевага неформального характеру ТКД над традиційною шкільною.

Розуміння суті соціальної активності старшокласників, що є результатом їхньої соціальної взаємодії в процесі розгортання туристсько-краєзнавчої діяльності, а також передумовою подальшого психічного, соціального, фізичного і духовного розвитку, неможливе без визначення її змісту і структури, які дають змогу окреслити її функції щодо розвитку як самого суб'єкта цієї активності, так і розвитку малої соціальної групи (в нашому дослідженні – тургрупа) як інтегрованої спільноти.

Сутність соціальної активності визначається нами як одна із характерних рис способу життєдіяльності соціального суб'єкта (старшокласника, тургрупи), що відображає рівень спрямованості здібностей, знань, навичок; концентрації вольових, творчих зусиль на реалізацію невідкладних потреб, інтересів, мети завдяки освоєнню, збереженню життєво важливих зв'язків з природним і соціальним середовищем, стимулюванню особистісних соціальних якостей старшокласників.

Під час проведеного дослідження ми визначили критерії процесу стимулювання соціальної активності старшокласників у туристично-краєзнавчій діяльності як співвідношення діяльності і самодіяльності в процесі міжособистісної взаємодії; переваження зовнішніх і внутрішніх спонук; домінування в діяльності репродуктивних або творчих компонентів; пристосування до обставин або творіння їх; співвідношення стійкого прояву даної якості особистості в поведінці, у комунікації.

У структурному плані соціальна активність як системне утворення містить чотири провідні компоненти: аксіологічний, когнітивний, афективний, праксеологічний. Така структура дає змогу глибше зрозуміти динаміку стимулювання соціальної активності старшокласників в процесі ТКД.

Характеризуючи соціальну активність учнівської молоді в цілому (у системі її чотирьох зазначених компонентів), на підставі проведеного нами дослідження, відповідно до наведених критеріїв, передусім, ми виділили основні ознаки соціальної активності в процесі ТКД. До них відносимо: готовність ініціативно включитися в усі види ТКД; прагнення оволодіти для цього

відповідними уміннями і навичками; яскраво виражені ініціативність, відповідальність і самостійність.

Для дослідження особливостей прояву і розвитку соціальної активності старшокласників в процесі ТКД нами на експериментальному рівні було вирішено декілька взаємопов'язаних завдань, зокрема: діагностика рівнів соціальної активності, статистичне дослідження функціональної залежності соціальної активності у туристів-старшокласників і не туристів, вивчення динаміки взаємовпливу туристсько-краєзнавчої діяльності і соціальної активності, визначення структури досліджуваного феномена.

У механізмі дії суб'єктивного чинника, який впливає на стимулювання і зростання соціальної активності, ми виділяємо наступні елементи: підвищення рівня свідомості старшокласників шляхом забезпечення вищого рівня ТКД; активна соціально-комунікативна і громадсько-корисна діяльність; розвиток моральних мотивів; внутрішньо особистісні детермінанти (ініціативність, відповідальність, продуктивність), життєвий досвід, рівень організації і реалізації ТКД.

Ми визначили, що великий вплив на стимулювання соціальної активності у старшокласників має ТКД з чітко вираженою соціальною спрямованістю, в якій виявляються міжособистісні відносини, ціннісні орієнтації старшокласників.

Нами доведено, що до соціально-педагогічних умов, що впливають на стимулювання соціальної активності старшокласників в процесі туристсько-краєзнавчої діяльності належать: 1) наявність малої соціальної групи; 2) громадська думка; 3) самоврядування; 4) громадські доручення; 5) підготовленість вчителів і соціальних педагогів до співпраці в ході туристсько-краєзнавчої роботи; 6) максимальна автономія і свобода педагогічного керівництва.

Вимірювання ефективності отриманих результатів формуального експерименту проводилося шляхом встановлення факту зростання рівня сформованості соціальної активності старшокласників, ступеня впливу внутрішньо особистісних детермінант на стимулювання досліджуваного феномену.

У ході дослідно-експериментальної роботи, під час діагностики рівнів сформованості соціальної активності, нами були виявлені суттєві зміни в їх розподілі. У звичайних умовах організації виховного процесу стимулювання соціальної активності старшокласників в контрольній групі практично не відбувається: відсотковий розподіл старшокласників не-туристів по одному (середньому) рівню сформованості даного феномену співпадає з розподілом вихованців-туристів, проте домінуючими залишаються показники низького рівня сформованості соціальної активності. І зовсім інша картина у експериментальній групі. Тут ми зафіксували значне зростання показника сформованості соціальної активності у старшокласників-туристів. Це свідчить, що основи теоретичного підходу і запропонованого варіанту формуального експерименту пройшли апробацію і дали позитивні результати.

Таким чином, аналіз результатів проведеного дослідження засвідчив, що стимулювання соціальної активності старшокласників у процесі ТКД стає результативним за таких соціально-педагогічних умов: громадська думка, діяльність тургрупи, самоврядування, максимальна автономія і самоврядування учнівської молоді. Модель стимулювання соціальної активності старшокласника в процесі ТКД окреслює взаємозв'язок об'єктивних і суб'єктивних чинників, що впливають на розвиток особистості старшокласника, показує види діяльності, які охоплює туристсько-краєзнавча робота, а також демонструє соціально-педагогічні умови, що впливають на стимулювання досліджуваного нами феномена.

Література

1. Громадянське виховання особистості засобами дитячо-юнацького туризму і краєзнавства: Мат-ли Всеукр. наук.-метод. семінару (17-24. 09. 2001 р.). / Л.І. Зеленська (від. ред.). – Дніпропетровськ: ДНУ, 2001. – 100 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1977. – С.183.
3. Остапец А.А. Педагогика и психология туристско-краеведческой деятельности учащихся. – М.: РМАТ, 2001. – 184 с.

4. *Петько Л.В.* Організація туристської діяльності в загальноосвітній школі і формування суспільно-комунікативної активності підлітків // Теоретичні питання освіти та виховання. Збірник наукових праць КНЛУ. – 2005. – Вип.29. – С.141 – 144.

УДК 37.013.42

Ж.В. Петрочко

РЕІНТЕГРАЦІЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ, ЯК ПРІОРИТЕТ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХНІХ ПРАВ

Анотація. У статті представлено авторські підходи до визначення поняття „реінтеграція дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” та рівнів цього процесу; охарактеризовано основні етапи реінтеграції вихованця інтернатного закладу в сімейне середовище.

Ключові слова: реінтеграція, діти-сироти, сімейне середовище.

Аннотація. В статті представлено авторський підхід к определению понятия „реинтеграция детей-сирот и детей, лишенных родительской опеки”, а также уровней исследуемого процесса; дана характеристика основных этапов реинтеграции воспитанников интернатных учреждений в семейную среду.

Ключевые слова: реинтеграция, дети-сироты, семейная среда.

Annotation. the author's approaches to the concept of „orphans' reintegration” and the levels of this process is given in the article.

Key words: reintegration, orphans, family environment.

У нових економічних і соціально-культурних умовах Україна з усією відповідальністю ставить і вирішує питання щодо гарантій реалізації прав і можливостей усіх дітей, незалежно від стану чи походження. Чинником, базовою умовою успішної соціалізації дитини й водночас соціально-виховуючим розвивальним середовищем, де формується система її цінностей та норм поведінки, є сім'я. Відповідно, забезпечення права дитини на зростання у сприятливому сімейному середовищі – фундаментальне право, що є своєрідним осердям для задоволення інших прав особистості, що формується.

Реалізація державної політики в сфері забезпечення права дитини на виховання і розвиток у сімейному середовищі нині зазнає змін, оновлення. Серед її пріоритетів чітко окреслюється підтримка дітей, котрі зростають поза сімейним середовищем – дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Враховуючи зазначене, основним завданням соціально-педагогічного забезпечення прав таких дітей є створення сприятливого соціально-виховуючого середовища, тобто ефективних умов для реалізації й захисту прав дитини шляхом гармонізації задоволення її особистісних потреб, є їхня реінтеграція в біологічну чи прийомну сім'ю.

Реінтеграція дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, здійснюється відповідно до переконань: необхідно готувати дитину до створення власної сім'ї та адекватного виконання нею батьківських функцій.

Найкращою умовою для цього є безпосереднє зростання дитини у гармонійному сімейному середовищі. Успішність подальшої соціалізації вихованця інтернатного закладу значною мірою залежить від використання можливостей його реінтеграції у сімейне оточення.

Метою даної статті є визначити поняття „реінтеграція дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування” та рівнів цього процесу; охарактеризувати основні етапи реінтеграції вихованця інтернатного закладу в сімейне середовище.